

SUMARI

Pròleg.....	11
Prefaci	13
Primera part. Ocells de foc.....	15
Segona part. Front i rereguarda	45
Tercera part. El trobaré, et venjaré.....	95
Quarta part. Prop de la derrota final, camí de l'e- xili.....	123
Cinquena part. La memòria de vidre.....	161
Sisena part. Aquells papers, aquells silencis.....	191
Setena part. Qui ets? per què ho fas?.....	229
Vuitena part. Ara no toca, ara no.....	265
Novena part. Concert pels silenciats, poemes pels absents	281
Epíleg.....	359
Agraïments	363
Bibliografia.....	365

PRÒLEG

El dia 2 de novembre de 1937, a primera hora de la tarda, al voltant de dos quarts de quatre, es va produir un gran atac aeri sobre la ciutat de Lleida, mesos abans de ser bombardejades Barcelona i altres ciutats catalanes.

Un escamot format per nou avions bombarders Savoia-Marchetti S-79 de l'Aviazione Legionaria Italiana varen descarregar gairebé set tones de bombes sobre la ciutat del Segre.

Segons algunes informacions els aparells havien sortit d'un aeròdrom de Saragossa; segons d'altres, el punt de partida va ser Logronyo o Sòria. En tot cas, el resultat de l'atac va ser devastador per a la ciutat i les persones que hi vivien.

En total es van comptabilitzar un mínim de dos-cents cinquanta morts i més de set-cents cinquanta ferits. Entre els morts cal destacar més de cinquanta nens d'entre nou i tretze anys, tots del Liceu Escolar, ubicat al centre de Lleida; aquesta escola va resultar afectada de ple per la descàrrega de les bombes italianes. També varen resultar atacats i destruïts el carrer Major, el pont Vell (amb un autobús inclòs que l'estava creuant en aquells moments), el mercat de Sant Lluís i l'edifici del Banc d'Espanya.

L'endemà, el reconegut fotògraf Agustí Centelles va recollir amb la seva càmera les imatges de mort i destrucció provocades pel sagnant bombardeig sobre la població civil. Fa un temps, s'ha fet una excel·lent exposició al Museu Morera d'aquell cru reportatge, que recull amb total realisme les dures imatges de la mort de civils i tants nens

petits que varen veure les seves vides truncades per una acció criminal.

Durant molt de temps es va creure que els avions que varen realitzar l'atac eren alemanys, de la legió Còndor. Més recentment, s'ha evidenciat que la veritable autoria corresponia als avions i aviadors italians abans esmentats.

S'havia dit que, en realitat, la missió que tenien els avions italians era bombardejar la fàbrica d'armament i components químics de Flix, però que la boira, els núvols o l'escassa visibilitat van impedir aquesta acció. Davant la impossibilitat de deixar anar la seva càrrega, varen decidir llançar les bombes sobre la ciutat de Lleida, un objectiu alternatiu, i la seva població civil, que no va poder fer res per resguardar-se de l'atac sorpresa.

Fos així o no, la realitat és que varen provocar una veritable carnisseria sobre la població civil de Lleida, en un episodi poc conegut i en certa manera eclipsat pels duríssims bombardejos sobre la població de Gernika tan ben immortalitzats pel pintor Pablo Picasso.

Però la ciutat de Lleida, tot i haver passat més de vuitanta anys dels tristos esdeveniments, no oblida els seus, i encara menys els innocents que aquell dia varen anar al col·legi per no tornar. Serveixi aquesta novel·la per no oblidar la seva memòria, el seu record.

Aquesta és una obra de ficció, inspirada en aquells fets reals i les seves possibles conseqüències. Tots els noms, els personatges i les escenes relatades són fruit de la imaginació de l'autor, que vol retre homenatge a totes aquelles persones a qui una guerra civil i fratricida els va estroncar el futur i els va canviar la vida per sempre.

Tanmateix, he de dir que són certs alguns dels moments descrits i de les situacions plantejades en el transcurs de la novel·la. Formen part dels records personals d'aquells que ho varen viure en primera persona i que han sobreviscut per formar part de la memòria viva del que va passar a la ciutat de Lleida durant la guerra civil, la posterior postguerra i la repressió franquista.

Barcelona, setembre de 2018

PREFACI

Ja és al seu davant, allà al mig d'aquell niu de silenci. Un silenci trencat únicament pel vol d'algun ocell fugisser, un que s'allunya cap a un cel fosc i que amenaça amb una pluja imminent, un patac d'aigua que de ben segur regarà copiosament aquelles terres pedregoses, les que t'acompanyen i fan soroll al caminar, les que encerclen aquella part del cementiri de Lleida.

S'han d'afanyar si no volen acabar xops, pensa ella per un moment. I això mateix és el que li sembla indicar el seu company amb la seriosa mirada que li dedica. Ell es vol mantenir a una distància prudencial, un parell de passes enrere. No li vol estroncar aquell moment especial, un de molt personal entre la seva amiga i l'home que allà descansa de ja fa uns anys, uns quants anys.

Unes flors vermelles, segurament unes roses, llueixen dins d'un petit gerro situat al peu del nínxol. És tot el que hi ha en aquell petit indret. No li sorprèn gens que estigui net i polit, algú molt proper el cuida amb amor i sentiment. Una frase gravada sobre el marbre destaca pel seu missatge. «Si més no, ho vaig intentar» és el seu enigmàtic epitafi. Uns mots que encaixen perfectament pel que ella sap del seu silenciós habitant, aquell que ho va intentar tot, fins al final.

A la seva esquena hi té la dona gran, nota la seva presència. Aquesta, amb posat tranquil, se la mira asseguda a la cadira de rodes; és el seu mitjà de transport. La seva filla roman al seu darrere, s'ho mira tot amb posat seriós. No fa ni uns minuts plorava amargament al costat de la seva mare. Aquesta, tot i l'emoció, conté el plor, no fa com la filla. Hi ha molt de dolor amagat en aquell cor vell i cansat, però tot i així ha decidit resistir-se i no

deixar anar ni una llàgrima pel company perdut, no en aquell moment, no en aquell lloc.

Es gira un moment per mirar-les, ho vol fer abans de dipositar un ram de flors vermelles al peu de la tomba de l'ésser estimat d'aquelles dues dones. Els demana permís amb la mirada i elles li corresponen amb un petit gest de cap, animant-la a seguir, a parlar.

—Tot se sabrà, t'ho prometo... —i aquí s'atura per l'emoció, mentre una llàgrima rebel li llisca per la galta—. Que se sabrà tot, tot... la teva lluita no haurà estat estèril; no ho ha estat... —Li deixa ben posades aquelles roses vermelles, precioses, intenses com la vida a la qual volen rendir aquell petit homenatge.

Al seu darrere veu que les dues dones s'abracen i miren al cel, potser buscant entre aquells núvols foscos i carregats d'aigua el record del familiar, aquell que, tot i no ser allà present, viu en els seus cors.

Cementiri de Lleida, 2 de novembre de 2017

**2 DE NOVEMBRE DE 1937,
PRIMERA HORA DE LA TARDA,
A LA VESSANT DEL CASTELL
DE LA SEU VELLA**

Fa fred, el nota, ja fa una estona que està amagat allà dalt, però no és per això que encara li tremolen les mans. Amb dificultat s'encén la cigarreta que s'acaba de treure d'una butxaca de l'abric. Li costa d'encertar la flama sobre el tabac, però al cap d'uns segons ho aconsegueix. Fa una bona xuclada i deixa anar un anell de fum al cel d'aquella tarda grisa, humida i fosca. Ja està fet, es diu a si mateix, ja està fet... la meva venjança està servida.

Al fons pot veure les columnes de fum i foc que s'eleven sobre la ciutat, encara sorpresa per l'atac de l'aviació. Els ha pogut comptar, han estat nou avions bombarders arribats el dia assenyalat, a l'hora prevista, no li han fallat. Uns aparells que han deixat caure el seu missatge de mort i sang. Foc i destrucció per apaivagar els batecs d'uns ciutadans que no s'esperaven aquella incursió mortal, covarda i miserable. Només han gosat bombardejar objectius civils, cap de militar. Volen inocular el virus de la por entre la població civil; aquest és l'objectiu, aquesta és la seva missió.

Fins i tot les defenses antiaèries, aquelles que no són gaire lluny d'on està amagat, han estat capaces d'actuar amb eficàcia; ha estat inútil la seva resposta quan s'han adonat de l'abast de l'atac aeri. Els ocells de foc ja han marxat, s'encaminen de nou cap als seus aeròdroms. Per a ells ha estat un passeig; per als lleidatans, un camí cap a l'infern.

Surt per un moment del seu amagatall, allà a resguard de l'ombra de la Seu Vella. No ha estat un moviment gaire prudent per part seva, però ja és tard per penedir-se'n. Un

milicià que feia guàrdia prop del lloc l'ha vist; s'acosta i li dona l'alto apuntant-lo amb un màuser vell.

Maleïda sort la seva, pensa per un moment. Ara que gaudia amb la visió de la seva obra, de la destrucció i la por generada, ara l'atrapen mirant-se la ciutat en flames. Realment ha pogut gaudir ben poc de la seva acció; no li serà fàcil escapolar-se d'aquell jove que l'apunta i alhora dubta, no està tranquil. Li diu que aixequi les mans i l'interroga sobre la seva presència en aquell indret.

El noi li crida de nou davant el seu silenci, segurament per donar-se forces i ànims. No les deu tenir totes, pensa en el seu interior. Calcula que no tindrà més de vint anys. És canalla, una criatura —pensa ell—, així no guanyarà la guerra la República, n'està cada cop més convençut. Tot i així, segueix les ordres del seu enemic. El milicià tremola, fins i tot li sembla veure alguna llàgrima lliscant pel seu rostre eixut. Va sense afaitar, no és més que un nen envellit que s'ha fet home sense voler. Realment li fa pena aquell noi, però tot i així sap que ho té fotut per escapar. Si arrenca a córrer li dispararà un tret. Valora de nou la situació; encara que no el toqui de ple a tan poca distància, és difícil que no li encerti alguna part del cos; qui sap com quedarà si ho intenta.

No hi deixa de pensar, si l'atrapen i el fan parlar, acabarà afusellat, d'això sí que n'està convençut.

Ara el noi dibuixa un somriure, content d'haver atrapat un revoltat amagat allà vora el castell. Segurament és un quintacolumnista que estava veient com els seus destrueixen part de la ciutat del Segre. Però ara el té allà mateix, presoner. Aquest ja no farà més mal, pensa el milicià. Aquest ja no en farà més, vol creure.

En aquest pensament es troba quan uns braços forts l'agafen, l'immobilitzen per darrere i li fan caure l'arma. El màuser cau a terra amb força soroll de trencadissa. El noi, tot i que es resisteix a l'embat del seu atacant, poc pot fer per deslliurar-se de la clau que li ha fet; el té ben agafat. Lluita, però no se'n surt. Veu venir el seu efímer

presoner avançant cap a ell amb rapidesa i intenta amb tots els seus esforços deixar-se anar, però li és impossible.

Poc hi pot fer quan rep una primera punyalada de l'enemic, que s'abraona sobre ell i li clava unes quantes ganivetades, totes mortals. La vista se li enfosqueix i la vida s'esmuny del seu cos jove mentre s'acomia d'aquest món veient aquell parell d'ulls foscos i profunds, que el miren amb menyspreu. El seu assassí no deixa de travessar-li la pell amb fúria, manejant amb destresa aquell ferro punxegut que l'acaba matant.

L'home que l'ha immobilitzat pel darrere finalment el deixa caure a terra, ja no és necessària la seva intervenció. El milicià acaba estès de bocaterrosa, sagna copiosament i en pocs segons és mort. L'altre aixeca la vista i mira el seu àngel salvador. El reconeix, tot i el primer moment de confusió, i ara es tranquil·litza, es relaxa i, fins i tot, li dedica un somriure que l'altre correspon.

Es mira les mans, plenes de sang. S'acosta al caigut, s'ajup i neteja el ganivet amb el capot del dissortat soldat. Aquell desgraciat no li amargarà el seu petit moment de glòria. Ha complert la seva missió, i ni aquell ni ningú li parerà els peus. Ell és un quintacolumnista, sí, però també alguna cosa més; és, per damunt de tot, un soldat.

—Què fas aquí? —deixa anar a l'altre amb una certa sornegueria—. Que potser m'estaves seguint? —afegeix mentre se'l mira fixament als ulls. S'aixeca i s'allunya unes passes de l'enemic mort.

L'altre abaixa la mirada i l'apressa amb un gest perquè marxin d'allà; pensa que no tardaran molt a descobrir el cos del dissortat guàrdia i allò serà un vesper. Ara la ciutat està en alerta màxima, el bombardeig ha estat brutal i els ciutadans i els militars van cap al centre de la ciutat, on hi ha morts i ferits.

—T'he salvat, oi? —li diu mentre comença a baixar camí avall—. Almenys em podries estar agraït, collons! —li crida sense pensar si els poden sentir des d'alguna garita propera i, de rebot, delatar la seva presència.

No li respon, simplement l'agafa fort pel braç i l'atura per un segon, temps suficient per mirar-lo als ulls amb una mirada penetrant, d'aquelles que sap que li faran mal, tot just perquè el vegi bé i poder fer un gest amb un dit a la boca perquè calli, perquè es mantingui en silenci. Allà ja no hi fan res cap dels dos. El més important ara és fugir.

Li està agraït, però no l'hi dirà; no l'hi vol dir, no és el seu estil. No és home de donar les gràcies, no fa per a ell. A més, al seu company, al seu amic, el vol tenir a ratlla. No té por i, si la tingués, no voldria que se sabés. No és d'aquests, ell és un guerrer de les ombres.

Dues ombres fosques que s'escapoleixen en direcció al nucli antic, ningú els ha vist, ningú els seguirà, almenys de moment. Prou en té la ciutat de Lleida per intentar curar-se les ferides, enterrar els morts i reaccionar per l'atac que acaba de patir. No serà fàcil, però no és el primer cop que la capital de les Terres de Ponent és castigada amb duresa. La història es repeteix, ja s'han escrit uns quants capítols plens de sang i destrucció en aquestes contrades.

© Jaume Albert Ollé Manuel, 2021
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2021
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: març de 2021
ISBN: 978-84-1303-253-5
DL: L 167-2021
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.